

Starozákonní východiska christologie¹

V první řadě je třeba si uvědomit, že vypracovat christologii pouze na základě údajů Starého zákona není možné. Prvokřesťanská komunita vnímala Ježíše jako naplnění starozákonních příslibů, nicméně Ježíš to vše překračuje. Jako vrcholný zjevitel Boha přinesl rovněž cosi nečekaného. Izrael očekával poměrně nejasně profilovaného Mesiáše, Pomazaného, nikomu však nepřišlo ani na um, že se bude jednat o vtěleného Božího Syna. Nehovoříme proto o starozákonní christologii, leč **pouze o starozákonních předpokladech nebo východiscích christologie.**

Při popisu Ježíšova postoje ke Starému zákonu se profilují dva vzájemně komplementární přístupy, totiž naplnění příslibů a přesah.

V celém Novém zákoně se setkáváme s formulemi jako: „podle Písem“ (srov. např. 1 Kor 15, 3–5), „tehdy se splnilo, co je řečeno ústy proroka [. . .]“ (srov. např. Mt 2,17). Skutečnost, že ve všech základních sekcích Nového zákona (synoptická evangelia, janovské spisy, Pavlovy listy, list Židům. . .) nalzáme citace v podstatě stejného okruhu starozákonních míst, vede k seriózní domněnce, že zřejmě existoval antologický soubor těchto pasáží vypracovaný velmi záhy prvotní komunitou. Jedná se zhruba o patnáct starozákonních svědectví, jež jsou často užívána s formulí „je psáno“.² K tomu je třeba připojit širší tematické celky, kterých se užívalo jako dokladového materiálu při prokazování Ježíšovy mesiášské identity: jsou to zejména čtyři zpěvy o trpícím Služebníku JHWH (Iz 42, 1–44, 5; 49, 1–13; 50, 4–11; 52, 13–53, 12) a žalmy (22; 31; 34; 41–43; 69; 80; 118), které sloužily k interpretaci Ježíšova utrpení a jeho smrti. Kromě toho je třeba zmínit také místa apokalyptického a eschatologického charakteru (Jl 2–3 LXX; Zach 9, 14; Dan 7) a linii sapienciálních textů (např. Job 28; Pr 8; Mdr 7–9).

Ježíš z Nazareta však představuje nejen plnost zjevení, ale také radikální novost a překonání toho, co očekával Starý zákon. To je patrné například z Ježíšova postoje k zachování soboty (srov. např. Mk 2, 23–28; Lk 6, 1–5), dále třeba z toho, že Ježíš odpouštěl hříchy (srov. např. Mk 2, 1–12). Nelze nezmínit Ježíšův výjimečný vztah k Bohu jako k Otci (srov. Mk 14, 36; Jan 10, 31–33). Druhou tvář vztahu mezi Starým a Novým zákonem je tedy **přesah, překonání, novost.**

Základním starozákonním modelem jsou **tři typy starozákonního mesianismu.** V první řadě je to **davidovský – královský mesianismus.** Základním východiskem je Nátanovo proroctví Davidovi (srov. 2 Sam 7, 8–16). Zhruba někdy v době proroka Izaiáše se začíná profilovat naděje, že přijde ideální Davidův potomek, který naplní dávné přísliby. Jejich obsah byl ale výrazně nacionální a politický. Král měl dbát na svobodu Izraele a na jeho věrnost smlouvě,

¹ Pro další studium: srov. C. V. POSPÍŠIL, *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, Kostelní Vydří – Praha: Karmel. nakl. – Krystal 2010, s. 17–52.

² Srov. Žl 2, 7; 8, 4–6; 110 (LXX 109), 1; 118, 22–23; Iz 6, 9–10; 28, 16; 40, 3–5; Gn 12, 3 a 22, 18; Jer 31, 31–34; Jl 2, 28–32 (LXX); Zach 9, 9; Hab 2, 3–4; Iz 61, 1–2; Dt 18, 15.19.

což zahrnovalo také sociální spravedlnost. Není tudíž divu, že mesiášská očekávání Ježíšových současníků byla výrazně vnitrosvětská, mocenská, politická.

Po návratu z exilu nebyla obnovena funkce krále a hlavou národa se stal velekněz. Jednalo se tudíž o skutečnou teokracii, či spíše hierokracii (vládu kněží). Minimálně v této době byli proto pomazáváni velekněží. Jelikož lidé v dané funkci zpravidla nikoho nenaplnovali nadšením, zrodila se **paralelní naděje, že přijde ideální velekněz, tedy mesianismus velekněžský.**

Třetí linií očekávání stavěla na **prorockém typu mesiáše**. Zatímco král a velekněz prokazovali svůj nárok na danou funkci rodem, u proroka se jednalo o čistě osobní vyvolení a povolání. Vrcholná forma prorockého mesianismu je patrná ve čtyřech zpěvech trpícího Služebníka Hospodinova v Druhém Izaiášovi, které jsou zmíněny výše.

V Tim 2,4-6 se dozvídáme, že člověk Ježíš je jediný prostředník mezi Bohem a lidem. To znamená, že v něm vrcholí všechny zprostředkovatelské linie starozákonního typu. Jedná se o zprostředkování shora (moudrost, slovo) i zdola (král, prorok, kněz, nový Adam...). Mechanismus přepisování těchto funkcí a příslušných titulů se odehrává podle principu trojího kroku analogie entis: Ježíš je velekněz; není však velekněz v tom smyslu, jako byli lidé v době před jeho příchodem; on je mírou velekněžství; on je velekněžství samo. Uvedený myšlenkový vzorec je jasně patrný v celém listu Židům.

Rozpomeneme-li se na to, co bylo řečeno v kapitolách věnovaných trinitární teologii, můžeme si uvědomit, že všechna starozákonní zprostředkování nejenom v Ježíšovi vrcholí, ale zároveň v něm nacházejí své poslední ospravedlnění. Jakákoli meziosobní vztahovost Boha navenek dává smysl jedině tehdy, je-li vůči světu svobodný, nezávislý, transcendentní Bůh věčně sám v sobě meziosobově vztahový. Vtělení věčného „Ty“ nebeského Otce je tedy vrcholem zjevení a klíčem k porozumění přípravného zjevení ve Starém zákoně. Toto Boží sebedarování, toto dokonalé zjevení věčné vnitrobožské vztahovosti mezi Otcem a Synem je nám darováno v osobě Ducha svatého, který je Osoba – Dar. Nebyl Ježíš zásadně určován vztahem k Otci v síle Ducha svatého? Nedošlo k vtělení díky působení třetí osoby Trojice?

Jaká byla **mesiášská očekávání v Ježíšově době**? Je třeba říci, že velmi nevyjasněná. Navíc každá společenská vrstva měla odlišný postoj k mesianismu. Na vrcholu společenského žebříčku stáli **saduceové**. Jelikož Mesiáš znamenal společenský převrat, tyto lidé si žádného Mesiáše nepřáli, a proto ho neočekávali. Pro velekněze té doby bylo slovo Mesiáš synonymem výrazu buřič.

Farizeové byli lidé vzdělaní v zákonu, měli v rukou synagogální službu, představovali opozici proti nevládně vnímané, privilegované kněžské vrstvě. Očekávali Mesiáše jako dokonalého farizeje, člověka, který zavede přísné zachování Zákona.

Zéloti patřili k nižší vrstvě. Nenáviděli Římany a chtěli návrat davidovského království v jeho slávě, a proto sahali k teroristickým formám odboje. Jejich Mesiáš byl zejména politický a vojenský.

Lid kolísal mezi farizejskou a zélotskou představou Mesiáše, který měl především osvobodit židovský národ z poroby a navrátit lesk Jeruzalému.

Kumránská skupina byla velmi specifická. Esséni, které někteří odborníci identifikují s hérodovcí z evangelií, byli v ostré opozici vůči Jeruzalémskému chrámu. To vyhovovalo králi Hérodovi, a proto nad nimi držel ochrannou ruku. Zdá se, že tato podivuhodná a záhadná náboženská odnož dobového judaismu očekávala nejprve proroka, který měl připravit cestu, poté davidovského mesiáše, který měl národ osvobodit, po něm měl přijít kněžský mesiáš, jehož posláním bylo očistit chrámovou službu a přivést ji k dokonalosti.

Nikdo neočekával Mesiáše trpícího a pokorného, protože žádný Žid si takového Mesiáše nepřál. Lze říci, že Ježíš byl pro mnohé kamenem úrazu právě proto, že byl docela jiný Mesiáš, než jakého všichni očekávali. Originalita jeho sebevědomí vyznívá v tomto kontextu zcela jednoznačně, protože on šel cestou trpícího Služebníka Hospodinova. Byl a je Mesiášem velmi nepohodlným, neočekávaným, nikoli vnitrosvětským, ale eschatologickým.

Mesiášská očekávání byla velmi silná v Palestině. V diasporním judaismu ale tak žhavá nebyla. Například židovský učenec, který působil v Ježíšově době v Alexandrii, tedy Filon ve svých dílech o Mesiášovi nehovoří.

Jak to bylo s mesiášskými nadějemi Ježíšových učedníků? Podle všeho jejich představy kolísaly mezi farizejským, zélotským a kumránským mesianismem. Jejich odlišnost tkvěla v tom, že dávali Ježíšovi v době jeho působení tak říkajíc šanci na to, aby realizoval svůj vlastní projekt mesianismu.

Na tomto základě by mělo být jasné, proč se Ježíš ani nemohl prohlásit za Mesiáše. Kdyby to učinil, okamžitě by rozehrál scénáře, které byly v myslích jeho současníků. Propuklo by ozbrojené povstání a Ježíš sám by už neměl prostor pro uskutečnění poslání, které mu svěřil nebeský Otec.